

ירושלמי אקטואלי

יו"ל ע"י "בית המדרש למגידי שיעורים בדף היומי", כפר גנים ג' פתח תקוה

גליון מס' 12 | פרשת שופטים | ז' אלול תשע"ו

הפרשה בירושלמי

שיבה לארץ מצרים

"רק לא ירבה לו סוסים ולא ישיב את העם מצרימה... וה' אמר לכם לא תוסיפון לשוב בדרך הזה עוד" (יז טז)

שלא נלמד ממעשיהם משמע דקאי על האנשים המצריים וכיון שאינם קיימים ליכא איסור. ובסוף דבריו כתב הריטב"א והנכון יותר שאין איסור אלא בזמן שישראל שרויין על אדמתם, אך בזמן הזה שנגזר עלינו להיות נידחים בכל קצווי הארץ כל חוץ לארץ חד הוא.

ר' אליעזר ממיץ בספרו היראים כתב דרך מחודשת שכל האיסור דוקא כשהולך בדרך מא"י למצרים שהרי כתוב בפסוק 'לא תוסיפון לשוב בדרך הזה' והוסיף הדברי שאול (פרשת מסעי) לבאר דהיינו דרך של מ"ב המסעות שנסעו בני"י ממצרים לא"י, וכל שלא ישוב באותה הדרך אין בו איסור. ולדבריהם ניתן לומר שהרמב"ם לא הלך בדרך זו ולא עבר על האיסור. אמנם נראה שהרמב"ם חולק על היראים משום שלשיטת היראים האיסור בחזרה למצרים בלבד בדרך מ"ב המסעות, אך לשיטת הרמב"ם בעצם הישיבה במצרים עובר על האיסור אף שלא חזר באותה דרך, ועוד בספר ברית משה (על הסמ"ג) הקשה שמהפסוק 'והשיבך ה' מצרים באניות וכו' מוכח שאף בלא דרך של מ"ב מסעות יש איסור, וכתב החיד"א (שם הגדולים ערך רמב"ם) שאדונו הרמב"ם הפליג למצרים מנמל עכו, וא"כ תקשי על הרמב"ם מהאי קרא.

ובספר כפתור ופרח לר' אשתורי הפרחי (פ"ה) מביא עדות של ר' שמואל נו"נ לרבינו הרמב"ם שכשהיה חותם הרמב"ם שמו באיגרת היה כותב כך "אני משה בו מימון העובר בכל יום בג' לאוין שבתורה", אמנם האחרונים פקפקו בשמועה זו ונסתייעו ממה שלא נמצא זכר לכל זה באגרות הרמב"ם המצויינות תחת דינו ויל"ע.

הרדב"ז (בפירושו על הרמב"ם) שאף הוא שהיה מספר שנים במצרים כותב על הרמב"ם וי"ל דאנוס היה על פי המלכות שהיה רופא המלך והשרים, ומשום כך לא היה בידו לעלות לא"י, ומוסיף אף אני נתיישבתי שם זמן מרובה ללמוד תורה וללמדה וקבעתי שם ישיבה וכה"ג מותר ושוב באתי לירושלים. נמצא דהרמב"ם היה אנוס עפ"י המלכות וגם סיבת אנוס הלימוד שהיה לומד ומלמד, שתי סיבות אלו היו בסיס ההיתר של הרמב"ם לדור דירת קבע במצרים.

תנא ר' שמעון בר יוחאי אומר בג' מקומות בתורה הוזהרו ישראל שלא לשוב לארץ מצרים, כתיב 'כי כאשר ראייתם את מצרים היום לא תוסיפו לראותם עוד עד עולם' (שמות יד יג), כתיב 'והשיבך ה' מצרים באניות אשר אמרתי לך לא תוסיף עוד לראותה' (דברים כח סח), וכתיב 'וה' אמר לכם לא תוסיפון לשוב בדרך הזה עוד' (דברים יז טז).

אף שבפרשת בשלח נאמר כהבטחה 'לא תוסיפון לראותם עוד עד עולם' ולא כאזהרה, ביאר בתורה תמימה (בשלח יד אות ז) מדהבטיח כן הקב"ה חייבים כל ישראל מצידם להשתדל בקיום ההבטחה וממילא מוזהרים שלא לשוב.

שורש המצוה - כתב החינוך (מצוה תק) לפי שאנשי מצרים רעים וחטאים והאל ברוך הוא הוציאנו משם וגאלנו בחסדיו מידם לזכותנו ללכת בדרכי האמת, ורצה בטובו הגדול עלינו לבלתי נשוב עוד להטמא בתוכם כדי שלא נלמד כפירותיהם ולא נלך בדרכיהם המגוונים אצל תורתנו השלימה.

האיסור כיום - רבינו בחיי (כאן) כתב דלא אסרה שיבת ארץ מצרים כי אם לבני אותו דור בלבד ולא לכל הדורות כולם, אולם הרמב"ם (פ"ה מהלכות מלכים ה"ז) כתב 'מותר לשכון בכל העולם חוץ מארץ מצרים ואסור להתיישב בה, שבג' מקומות הוזהרה תורה וכו'. משמע שהאיסור אף לדורות ולא רק לדור המדבר, וכן החינוך (שם) כתב שלא נוסף לשוב בדרך מצרים לעולם, א"כ לדבריהם האיסור נוהג בכל הדורות.

הנהגת הרמב"ם - הסמ"ג (לאוין רכז) הקשה איך דרים יהודים במצרים וגם רבינו הרמב"ם היה דר שם, וכן הקשה הגה"מ (שם) איך יש קהילות גדולות הדרות במצרים. וכתב הסמ"ג דבזמן הזה אין איסור משום שעיקר האיסור כל זמן שהאומה מצרים שם, אך לאחר שנתבלבלו האומות מותרים לדור שם, והוסיף הריטב"א לבאר (יומא לח.) וי"א שאותן עיירות כבר נתבלבלו ונחרבו ואלו עיירות אחרות הן שנתיישבו אחר כן. נמצא שאין אלו המצריים שהתורה אסרה שלא לשוב לארצם אלא אחרים הם. ואף שלכאור' מהקרא משמע שהאיסור על המקום עצמו, מ"מ לביאור החינוך

להארות ולהערות i7115100@gmail.com

לע"נ
שמעון בן סוליקה ז"ל
הונצח ע"י
משפחת דהן

לע"נ
רבקה וייסטון
בת
ר' יהושע העשיל ז"ל
הונצחה ע"י המשפחה



קרן דניאל
לזכר דניאל זונפלד ע"ה
הונצח ע"י קרן דניאל
לע"נ של הר"ר אברהם גליק ז"ל

מסכת מועד קטן, דף יב

כלומר, הזיקה שבין בני הזוג מוחלטת ומחייבת, ואם ירצו להיפרד יצטרכו לעשות זאת על ידי גט. אלא שעד לחופה, שהיא זמן הנישואין, אסור לזוג המאורס לגור ביחד ולקיים חיי אישות.

כאמור, בעבר היו נוהגים להמתין שנים עשר חודש בין האירוסין לנישואין, דהיינו בין הקידושין לחופה, ובאותה שנה היו בני הזוג מתכווננים לחתונה, הן מבחינה נפשית והן על ידי הכנות מעשיות, כגון הכנת הבית, הבגדים וסעודת החתונה. לא קשה להבחין ביופי המיוחד שבהמתנה הממושכת בת השנה של הזוג המקודש והמאורס, שהיה מצפה ומייחל ליום החתונה, ליום שבו יתחיל לחיות יחד. ודאי שאותה שנה הייתה מעמיקה את היחס הנפשי והרוחני שביניהם.

מ"מ במשך הזמן והגלויות, התרבו סיבות שהביאו לאיחוד האירוסין עם הנישואין. ראשית, קרו מקרים שבין האירוסין לנישואין, נאלצה משפחת החתן או הכלה לברוח ממקומה, וכך נשאר בני הזוג קשורים ביניהם בקשר של קידושין בלי יכולת לממש את הקשר על ידי נישואין, וגם ללא אפשרות להתירו על ידי גט. ועוד קרו מקרים שבין האירוסין לנישואין לא הקפידו בני הזוג על שמירת הצניעות ביניהם. מסיבות אלו נתקבל בכל ישראל המנהג לאחד את האירוסין והנישואין לזמן אחד, שהוא יום החתונה. וכך בעת החתונה נערכים גם האירוסין - שהם הקידושין על ידי הטבעת, וגם הנישואין - על ידי העמדת החופה.

כאן המקום לציין שאע"פ שבעדות אשכנז עורכים אירוע הקרוי אירוסין כבר בתחילת קשר השידוכין בשעה שבני הזוג הסכימו להינשא, מ"מ זה לא האירוסין הרשמי שאותו כאמור מבצעים כיום בזמן החופה שלפני החתונה. בימים הקדמונים, בזמן המקרא והמשנה ותקופת התלמוד, נהגו בקהילות ישראל לאחר שבאו בקשרי שידוכין, לעשות קנין אירוסין, האירוסין הנהוגים בימינו אינם האירוסין של ימי המקרא והמשנה.

בירושלמי בסוגייתנו בדף יב: אומרת הגמ' שאין כותבין שטרי ארסיות במועד. בתלמוד הבבלי נקרא שטר זה בלשון שטר אירוסין, ובימינו ישנם מנהגים רבים וננסה לדון בסוגיית זו.

עצם החתונה מורכבת משני שלבים, קידושין וחופה, ובמילים אחרות, אירוסין ונישואין. ויש לציין שמה שאנו קוראים היום אירוסין אינו מה שהתורה קוראת אירוסין, כי בלשוננו אנו קוראים מאורסת למי שהחליטה להתחתן עם מישהו, ובאמת, על פי ההלכה, מאורסת היא אשה שהתקדשה לאיש על ידי קידושין גמורים. כיוון שהקידושין יוצרים את הזיקה שבין החתן והכלה, והם נעשים בדרך כלל על ידי קניין, שמתבצע בנתינת טבעת מהחתן לכלה, ובאמירת הנוסח: "הרי את מקודשת לי בטבעת זו כדת משה וישראל". על ידי כך הזוג נעשה מאורס. והעמידה תחת החופה היא הביטוי ההלכתי לתחילת חיי הנישואים המשותפים, כלומר החופה יוצרת את הנישואין.

בעבר היו נוהגים להמתין שנים עשר חודש בין הקידושין לחופה, כלומר בין האירוסין לנישואין. באותם שנים עשר חודשים הייתה האשה נקראת מאורסת אבל לא נשואה, והייתה לזה משמעות הלכתית על פי התורה, ובסוף השנה היו עורכים את החופה, ומאז נחשבה האשה לנשואה.

נפרט מעט יותר, תחילת ההתקשרות שבין בני הזוג נעשית על ידי קידושין, שהם מעשה קניין שעל ידם נוצרת זיקה בין בני הזוג. ובשלוש דרכים ניתן לקדש אשה כמובא במשנה הראשונה במס' קידושין (כסף, שטר וביאה) וכיום נוהגים כולם לקדש את האשה בקניין כסף, שנעשה על ידי נתינת הטבעת לאשה. ומרגע נתינת הטבעת היא מעשה הקידושין, נעשית האשה מקודשת ומיועדת לבעלה, והיא נקראת מאורסת. בדרך אגב כדאי לציין, שעונשה של נערה מאורסת שזינתה, חמור על פי דין התורה, מעט יותר מעונשה של אשה נשואה שזנתה.

"השיעור השבועי בירושלמי"

להזמנת שיעור אקטואלי מרתק בתלמוד הירושלמי

השיעורים נמסרים ממיטב מגידי השיעורים

מבית המדרש למגידי השיעורים

ניתן לפנות ל: 3785*

והיו שהתריעו על כך שנכון לבטל המנהג לקרוא למשודכים כארוסים, וכך מובא בשם הגאון רבי נפתלי הכהן שווארץ זצ"ל אבד"ק מאאד במכתב (נדפס בספר קול אריה על עניני נשואין, עמוד כח) וזה לשונו, מה שנשתרבב המנהג בזמן האחרון, כשמודיעים בעיתונים או על ידי פתקאות ומכתבים גלויים מקישור תנאים של החיתון, מדפיסים פלוני ופלונית "מאורסים" - זה לא נכון. דלשון אירוסין בלשון התורה וגמרא, גם אחר חתימת התלמוד וגם עד דורינו האחרון, קוראים לקידושין אירוסין, ולא לעשיית תנאים. אם כן בוודאי לא נכון לכתחילה לומר על קישור תנאים לבד, שנעשה אירוסין. וכמה בחורים על ידי שלמדו בבית הספר, ותירגם להם מורם המקרא 'מאורסה' בלשון לועזית 'פערלאבט', חשבו שנערה המאורסה היא בלי קידושין רק בקישור חיתון בתנאים של שידוכין לבד כבזמנינו, ודי למבין.

ונחלקו הראשונים אם יש לעורר חשש במתנות החתן להכלה לפני החופה, שאולי יש בכך משום קידושין, ואם תתבטל הקשר יצטרכו אחר כך גט. ולמעשה יש קהילות שמקפידים מאוד שלא יתן החתן להכלה שום מתנה עד החופה, וכל המתנות להכלה ניתנים רק מהורי החתן ולא מהחתן.

אולם ישנם קהילות שהחתן שולח מתנות להכלה לשם סבלונות, והנהיגו כמה הנהגות לברר ולהוציא מידי חשש קידושין במתן הסבלונות. וכמו שכתב המהרי"ק (שו"ת סימן קע) לעשות איזה גילוי דעת במתן הסבלונות שאינו לשם קידושין, כמו שאין הכלה מקבלת הסבלונות מיד השליח של החתן אלא על ידי אשה אחרת, ובוזה הדברים מוכיחים שלכך אינה רוצה לקבלה בעצמה שלא יהא בזה חשש לקידושין. ורצוי לנהוג כפי שכותב המהרי"ק (שם) לפרש בפה בשעת נתינת המתנה, שאינו נותן אלא לשם מתנה בלבד. אלא לשם אירוסין ולא לשם קידושין. ובוודאי שיש להימנע מלענוד את הטבעת על האצבע של הכלה, בין מצד חשש למראית עין של קידושין, גם אם יפרש שהוא נותן לשם מתנה, וגם מצד חובת שמירת נגיעה שיש בין חתן לכלה עד החופה והחתונה.

האירוסין שמצד ההלכה הם מה שמכונה בלשון המשנה קדושין, וכלשון חכמים במשנה בתחילת מסכת קדושין, האשה נקנית בשלושה דרכים. שהמאוס היה קונה את ארוסתו באחת משלוש הדרכים, והיא הייתה הופכת לארוסתו.

ברבות הימים נהגו רוב ישראל על פי גדוליהם שלא לקדש אלא בשעת חופה [ובכמה קהילות אף היה חרם חמור על זה, ויש שאף הפקיעו קידושין שנערכו שלא בשעת חופה, כמבואר בשו"ת הרדב"ז החדשות (ח"ב סימן תרסד)].

בירושלים, יש הסכמה קדומה שלא יקדשו אלא בזמן הנשואין. וכ"כ הגאון רבי נסים חיים משה מזרחי זצ"ל בספרו אדמת קודש (ח"א אבן העזר סימן טל ד"ה ונחזור לנידון), הוא כתב שהוא חרם עולמי שלא לקדש אלא בשעת החופה.

מנהג זה לקדש רק בשעת החופה היא תקנה מסוף תקופת הראשונים ונזכר כמנהג ורגילות שנהגו העם כמבואר בדברי רבינו ירוחם (תולדות אדם וחוה נתיב כב חלק א דף קפד טור א). אנו נוהגים בסוריה כל הקהל לקדש ולגמור נישואין הכל בשעת החופה. וכ"כ בתרומת הדשן (סוף סימן רכג) והאידינא רגילין לעשות קדושין ונשואין יחד בשעת חופה. ובים של שלמה (קדושין פרק ב סימן יח) כ' שבדורות שלנו, אין לנו רגילות כלל וכלל לקדש רק בשעת נישואין והחופה. ואחר כך נעשתה התקנה קבועה בהרבה מדינות.

ולמעשה, מה שאנו נוהגים כיום בעריכת תנאים אחרי השידוכין המכונה בפי העולם כאירוסין אין אלו אירוסין כלל, ומה שנהוג כיום - נוגע בעיקרו לדיני ממונות שמתנים הצדדים זה עם זה. אמנם, בקהילות שונות נטו לייחס חשיבות עילאית למחויבות זו, ויש מקומות בהם נהגו שלא להפר בשום דרך ברית זו, בשל התייחסות אליה כחמורה יותר מאשר האירוסין והנשואין עצמם, וכפי המובא בשם הגר"א, שהטעם על זה ששוברים כלי חרס בעת התנאים להראות כמו כלי חרס כיוון שנשברה אין לה תקנה כן אסור לבטל תנאים, ובחופה שוברים כלי זכוכית שיש לה תקנה בהתכה, כך התקנה להיפרד בגט.

"השיעור היומי"

ניתן לקבל בכל יום את השיעור בדף הירושלמי במייל או בוואצאפ.

נא לשלוח את כתובת המייל או המספר נייד.

ל: 052-4636288

עורך: ראש בית המדרש הרב ישראל מאיר ריאני שליט"א

חברי המערכת: הרב איתמר נגר | הרב מאיר וולברשטיין | הרב מרדכי הרבסט | הרב נפתלי וסרמן

כתובת האתר: www.lomdimyerushalmi.org